

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Mūsų giliausias žmogiškumas

Kokių tik keistų dalykų žmogus neprirašai. Pamišti, palieki, o paskui staiga atsimeni. Paimi, pasakaitai. Ir kažkaip truputį baugu pasidaro.

Štai kokį savo tekstą radau prieš penkerius metus išėjusioje novelių knygoje „Hepi fjūčer“.

„Gaila, kad nesu vienas iš naujausių vaikų, kurie gimsta be jokių priemaišų, grynai, steriliai humaniški. Mano organizme slypi melancholija, kylanti sunkiais garais virš laukų. Runkelio lapas man primena ranką. Senelis – žmogų. Gimdytojai – tėvus.

Kaip man dėl to nesmagu, kaip apmaudinga!.. Juk žmogiškumas be priemaišų – nuostabusias dalykas šiame pasaulyje. Tyras kaip kristalas, nepažeidžiamas ir negailestingas, – šalta žvaigždė visatos pakrašty“.*

Taip kalba vaikas, kuris neturi tėvų, tik I ir II gimdytoją, bet yra gimęs inkubatoriuje ir tiems gimdytojams tik priskirtas. Kurio senelis yra pavirtęs šakniagumbiu ir auginamas (pagal sezoną) tai lauke, tai vazone. Ne paprastai protingas vaikas, virtualiai bendraujantis su panašiais vaikais, jau nusprendusiais, kad jų gimdytojai (tėvai) yra nuo jų labai atsilikę (ir protiškai, ir šiaip) ir juos reikėtų kažkaip neskausmingai utilizuoti. Ir yra jau nutarę, kaip. Tą padaryti – būtina, nes nuo to priklauso pažanga ir ateitis.

Parašiau tokią novelę, nes labai žavėjau distopiniais romanais, tokiais kaip M. Atwood „Tarnaitės pasakojimas“, „Oriksė ir Griežlys“, G.Orwello „1984-iejai“, A. Huxley „Puikus naujasis pasaulis“. Žavėjau, nes šių romanų siužetai atrodė fantastiški, neįkūnijami, netgi kiek komiški, o kartais – erzinantys, pertekliniai. Netgi S. C. Lewiso „Klaikiosios galybės“ mokslininkas, geidžiantis „išvalyti“ žmogų nuo fiziologijos ir sukurti tobulą, į mineralą panašią gyvybę, atrodė trenktas, ir tiek.

Bet pasaulis toks keistas, kad juoktis kartais nebesinori, o fantastiškiausios distopijos staiga pasirodo besančios jei ne realios, tai iš tiesų egzistuojančios, ir ne tik rašytojų, bet ir kur kas įtakingesnių ir galingesnių žmonių galvose ir mintyse. Ir bene pavojingiausia iš jų – žmogus ne tik nebepripažįsta savęs kaip Dievo kūrinio, bet apskritai nebeturi būti žmogus. Žmogus pagal prigimtį, sukurtas pagal Dievo paveikslą. Asmenybė, kurios struktūrą lemia protas, o protui tarnauja valia ir jausmai, padedantys siekti teisingumo ir pušiausvyros.

Šiandien mus valdo nebe protas. Nebe valia ir ne susivaldymas, nebe gilūs ir ištikimi jausmai. Dabar viršū ima fiziologinės, juslės, kurioms smegenų nereikia, kurioms žodžiai „susivaldymas“, „tvirtumas“, „dorybė“ yra ne tik kad juokingi, bet, ko gero, ir nebepažįstami. Nebėra su kuo jų tapatinti.

Todėl tos distopijos, kokios tolimos ir nerealios atrodytų, priverčia susimąstyti. Juk ne veltui tokie vaizdiniai kyla, ne veltui rašomos tokios eilutės. Ir sapne, ir tikrovėje byloja mūsų giliausias žmogiškumas, raginantis būti budriems ir saugoti savo savastį.

Renata Šerelytė

* Laura Sintija Černiauskaitė, Renata Šerelytė. *Hepi fjūčer. Aštuoniolika novelių.* – Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2015

Molio žmogus. Le Jardin des Delices.

Milan Szytura nuotr.

Praeivis

*Grėsmingi pavasariai griaudžia,
Ir rudenys rėkia ir rauda,
Ir vasaros kilimus audžia,
Ir žiemos skaičiuoja naudą:
Sidabrą. O aš praeinu
Negaudamas dovanų.*

*Vaivorykštės virpa ir gėsta,
Ir mirganti dangiška lyra
Žvaigždynais žaibuodama plazda
Ir mirštančiais deimantais byra
Į žemę. O aš praeinu
Negaudamas dovanų.*

Henrikas Radauskas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2021 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniui „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. **Renata Šerelytė**. Mūsų giliausias žmogiškumas • 2-as psl. **Jūratė Ivanauskienė**. Marijos Alseikaitės-Gimbutienės ir jos šeimos ženklai Bernardo Brazdžionio rinkinyje (2) • 3-as psl. **Algis Vaškevičius**. Vytauto Didžiojo karo muziejus mini 100-ąsias įkūrimo metines (2) • 4-as psl. **Jolita Zykutė**: „Rašymo upė stiprėja ir gilėja“. Rašytoją kalbina Laimutė Adomavičienė • 6-as psl. **Audronė Girdzijauskaitė**. Atminties šuliniai (3). Ištrauka iš prisiminimų knygos • 7-as psl. **Ieva Marija Mendeikaitė**. *Man Booker 2020* • 8-as psl. **Renata Šerelytė**. Krėslė su detektyvu. Apie proto pastangas tamsioje ir niūrioje atmosferoje

Kitame numeryje: Živilė Gimbutaitė. Henriko Nagio paukštis – aitvaras • Krėslė su detektyvu: nuostabūs Frostas

Marijos Alseikaitės-Gimbutienės ir jos šeimos ženklai Bernardo Brazdžionio rinkinyje (2)

Jūratė Ivanauskienė

Pabaiga. Pradžia 2021 m. vasario 27 d. „Kultūroje“

Išlikęs Brazdžionio susirašinėjimas su Marija Gimbutiene dažniausiai dalykiniais archeologijos klausimais, dėl Marijos publikuojamų straipsnių.

1955 metų vasarą Bern. Brazdžionis, palikęs šeimą laikinai dar pagyventi Bostone, leidėjo Antano Skiriaus kvietimu išvyksta į Californiją redaguoti Los Angeles leidžiamo žurnalo „Lietuvių dienos“.

Palikti šeimą už 3 000 mylių nebuvo lengva, tačiau Brazdžionio sveikatai netiko drėgnas nuo Atlanto vandenyno dvelkiantis klimatas, todėl jis nutarė išbandyti laimę Californijoje.

Marija ir Jurgis Gimbutai savo namuose surengė Brazdžionio atsiveikimo šventę, į kurią buvo pakviesti ir artimi Brazdžionio bičiuliai.

1956 m. birželio 10 d. grupė Los Angeles menininkų, susirinkę dailininkų Antano ir Elenos Rūkštelių bute į steigiamąjį susirinkimą, kuriam pirmininkavo poetas Bernardas Brazdžionis, įsteigė Dailių menų klubą.

Ir tuomet, sėdęs į savo automobilį, Brazdžionis išvyko į Bostoną parsivežti savo šeimos. Brazdžioniams įsikūrus Los Angeles, šeimų bendrystė ne-

sikviesti gruodžio 2 (šeštadienį) pas save į Stanfordą, nes jau esu susitaręs su Czeslaw Milosz, kad jis su žmona ir vaikais tą dieną viesės pas mane. Jis pareiškė didelį norą su Jumis susitikti. <...> Ta proga galėtumėte su Milosz interviu padaryti ir pafotografuoti.” Mat Marija artimai susibičiuliavo su Česlovu Milošu, kuris 1960 m. persikėlė gyventi į Jungtines Amerikos Valstijas, o 1961 m. tapo University of California, Berkeley slavų kalbų ir literatūros katedros profesoriumi. Net ir laukdama svarbių svečių, Marija 1961 m. gruodžio 1-ąją dalyvavo Dailių menų klubo susirinkime pas Railas.

Nesiklostė Gimbutų šeimyninis gyvenimas ir 1963 m. Marija su dukterimis iškuria Los Angeles, pradeda dirbti Californijos universitete, 1964 m. tampa profesore ir sulaukia pasaulinio pripažinimo.

Nuo to laiko ji ne tik dažna Dailių menų klubo viešnia, bet 1964 metų kovo 7-ąją susirinkime A. Gustačio namuose priimama į klubą ir tampa jo nare. Kaip ir kiekvienas naujas narys, Marija turėjo parengti klubo nariams savo pristatymą ir ta proga kalbėjo apie indoeuropiečių protėvyne.

Dailių menų klubo susirinkimuose Marija nevensė pasisakyti ir literatūros klausimais. Aktyvi diskusija išsivystė 1964-ųjų liepos 11-ąją. Susirinkimui pirmininkaujanti Elena Tumienė pasisakyti literatūros tema pakvietė lituanistiką besidomintį Margį Matulionį, kurio pranešime „Jaunojo tremties studento žvilgsnis į moderniąją literatūrą tremtyje“ nuskambėjo kaltinimai lietuvių literatūrai. Tai sukėlė aštrias diskusijas. Marija Gimbutienė taip pat neliko šėšelyje, ji savo pasisakymuose paminėjo rašytojus A. Nyką -Niliūną, A. Mackų, A. Škėmą.

Tų pačių metų lapkričio pabaigoje Marija išrenkama klubo pirmininke ir jau kitą susirinkimą gruodžio 7-ąją ji organizuoja savo naujuose gražuose namuose Topangoje, netoli Los Angeles, kalnuose šalia Ramiojo vandenyno.

Marija Gimbutienė labai ilgėjosi savo giminaičių, likusių Lietuvoje, ypač savo mamos Veronikos Alseikienės. 1960-aisiais joms slapta pavyko susitikti Maskvoje. O 1968 m. M. Gimbutienė jau skaitė paskaitą Vilniuje, į kurią vėliau vis grįždavo ir skaitė paskaitas Vilniaus universitete.

1993-ųjų vasarą Marija, sirgdama sunkia onkologine liga, atvyko į Lietuvą. Tuomet M. Gimbutienei buvo įteiktos VDU garbės daktaro regalias, ji skaitė paskutinę paskaitą Vytauto Didžiojo universiteto studentams.

Grįžusi iš Lietuvos, Marija ėmė silpti ir 1994-ųjų vasario 2 d., anot artimo bičiulio B. Railos, „išvyko į Dievės dautas“.

Ravensburge apie 1947–1948 m. Iš kairės: Bernardas Brazdžionis, Gražina Tulauskaitė, Marija Gimbutienė, Aldona Brazdžionienė, Jurgis Gimbutas; priekyje – Danutė Gimbutaitė ir Saulė Brazdžionytė

Svečiuose pas Gimbutus JAV 1954 m. vasarą. Iš kairės: I eilėje – Bernardas Brazdžionis, Antanas Gustaitis, nežinoma, Adomas Varnas, Marija Gimbutienė, Juozas Kapočius (stovi); II eilėje – Jurgis Gimbutas, Kazys Mockus

nutrūko, jie nuolat domėjosi vieni kitų gyvenimais, darbais, pasiekimais. Bern. Brazdžionis skelbė apie Marijos mokslinius darbus paties redaguojamame žurnale „Lietuvių dienos“, populiarino jos knygas.

1957 metų sausio 5 d., viešėdama Los Angeles, Marija su dukra Živile dalyvavo Dailių menų klubo susirinkime, vykusiame Bronio ir Danetos Railų bute. Pirmininkaujantis Algirdas Gustaitis pristatė Harvardo universiteto atstovę Mariją Gimbutienę, kalbėjusią apie Rytų Europos priešistorę. Pranešimas sukėlė gyvas diskusijas, kuriose aktyviai pasisakė Bronys Raila ir Mykolas Biržiška. Pasibaigus susirinkimui, klubo metraštyje M. Gimbutienė įrašė: „Buvau liudininkė įvykių, kurių Saba nebuvo numaciusi, o Mikalda ir sapnuot nėsapnavo. Gyvuokit amžinai! Marija Gimbutienė / 1957.I.5“. Tai buvo pirmasis Marijos Gimbutienės apsilankymas Brazdžionio įsteigto klubo susirinkime.

1958 m. M. Gimbutienė dalyvavo Amerikos archeologų konferencijoje Californijoje ir vėl applanė savo bičiulius, skaitė paskaitą Dailių menų klubo apie Lietuvos senovę.

Marija Gimbutienė vis daugiau laiko skyrė moksliniam darbui, dėstė Harvardo, vėliau Stanfordo universitetuose. 1961 m. birželio 21 d. laiške Brazdžioniui rašo: „Linkėjimai iš Stanfordo! Kviečiu visus atsilankyti, nes esu tikrai gražioj karalystėj, atskirta nuo visų draugų, giminių ir bendrai lietuvių (trūksta man jų!)“. Tų pačių metų lapkričio 22-ąją Brazdžioniui rašė: „labai norėčiau Jus pa-

Aldona ir Bernardas Brazdžioniai, negalėdami dalyvauti paskutiniame Marijos Gimbutienės pagerbime, dukroms nusiuntė užuojautos laišką: „Su giliu skausmu sutikome skaudžią žinią <...>, apgailėdami mirusiąją ne tik kaip mokslininkę, nusiėmėdama intelektualiniame pasaulyje aukštą pripažinimą, o Lietuvai – pasaulinę garbę, bet ir asmeniškai pažintą kaip malonią asmenybę, kurios šeimoje išaugo tokios puikios dukros – Danutė, Živilė ir Rasa <...>“.

Pavasari gegužės 8-ąją Marijos Alseikaitės-Gimbutienės palaikai palaidoti šalia motinos Veronikos Alseikienės Kaune, Petrašiūnų kapinėse. Dailių menų klubo metraštyje publikuotame nekrologe Bronys Raila rašo: „Tuo buvo įvykdytas josios troškimas būti prie artimųjų Lietuvoje ir daugose dvasiškai susijungti su Lietuviška Dieve, kurios atpažinimui, moksliniam ir dvasiniam kultui ji buvo paskyrusi savo gyvenimo vėliausius dešimtmečius“.

2002-ųjų vasarą Petrašiūnų kapinių kalnelyje atgulė ir poetas Bernardas Brazdžionis.

Jūratė Ivanauskienė – Maironio lietuvių literatūros muziejaus B. Brazdžionio rinkinio skyriaus vedėja.

Svečiuose pas B. ir D. Railas Californijoje 1961 m. gruodžio 1 d. Iš kairės: sėdi Marija Alminienė, Bernardas Brazdžionis, Marija Gimbutienė; stovi Juozas Tininis, Daneta Railienė, Bronius Raila, Kazimieras Alminas

Vytauto Didžiojo karo muziejus mini 100-ąsias įkūrimo metines (2)

Pabaiga. Pradžia 2021 m. vasario 27 d. „Kultūroje“

Algis Vaškevičius

Jubiliejui – muziejaus garbės svečių knyga

Lietuvos ypatingasis archyvas muziejaus 100-mečio proga surengė virtualią parodą, kurioje pirmą kartą pristatoma Vytauto Didžiojo karo muziejaus garbės svečių knyga. Ši knyga pradėta pildyti netrukus po iškilmingo muziejaus atidarymo 1921 metų vasario 16 dieną.

Didelio formato knygos viršelis yra aptrauktas oda, apkaltas vokiečių 88 milimetrų kalibro kulkomis ir papuoštas Juozo Zikaro paminklo „Laisvė“ atvaizdu. Knygos aukštis siekia 47 cm, plotis – 37 cm, storis – 8 cm. Muziejaus garbės svečių knygoje savo parašus padėję 1918–1940 metų Lietuvos prezidentai, ministrai pirmininkai, ministrai, kariuomenės vadai, užsienio šalių diplomatai Lietuvoje, garbūs svečiai iš užsienio bei Lietuvos ir užsienio šalių ekskursantai, renginių muziejuje ir jo sodelyje dalyviai.

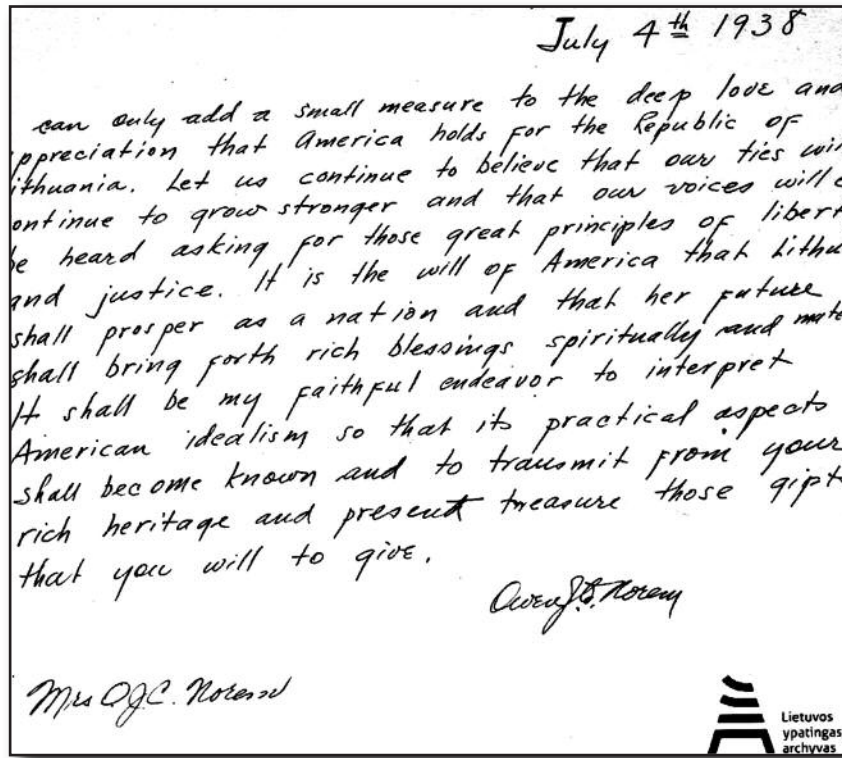
Pasak Lietuvos ypatingojo archyvo LKP dokumentų skyriaus vedėjos Nijolės Maslauskienės, iš pradžių knygoje pasirašydavo tik garbingi svečiai, o nuo 1922 m. joje galėjo pasirašyti visi muziejaus lankytojai. Knygoje pasirašydavo, išreikšdavo padėką muziejui, dalindavosi išpuodžiais apie ekspozicijas, išliedavo sužadintus pasididžiavimo Lietuvos istorija, pasigerėjimo jos paveldu jausmus Lietuvos ir užsienio šalių ekskursantai, renginių muziejuje ir jo sodelyje dalyviai. Sužadintas išpuodingo Lietuvos istorijos pasakojimo, vienas iš muziejaus lankytojų rašė: „Aplankiau pirmą kartą mūsų Tautos šventyklą išsinešdamas malonaus išpuodžio. Lai būna šis kultūros židyns pavyzdžiu visai mūsų tautai“.

Sovietinė okupacija muziejui buvo didelių netekčių metas. 1944 m. rugsėjo 9 d. muziejus pavadintas Valstybiniu kariškiai istoriniu muziejumi, gruodžio 4 d. direktoriumi paskirtas Petras Tarasanka. Muziejus paverstas įstaiga, propaguojančia komunistines tradicijas. Daug Vytauto Didžiojo karo muziejaus eksponatų buvo sunaikinta arba perduota kitoms įstaigoms. Garbės svečių knyga buvo atiduota Lietuvos komunistų partijos centro komiteto (LKP CK) pirmajam sekretoriui Antanui Sniečkui, o po jo mirties 1974 metais perduota saugoti Partijos istorijos institutu prie LKP CK Partiniam archyvu.

JAV pasiuntinio dovana – rožės ir gebėnės

Vartant elektroninėje erdvėje esančios knygos eksponatus, galima rasti daug įdomių istorinių dokumentų, įrašų, fotografijų. Čia yra ir JAV nepaprastojo pasiuntinio ir įgaliotojo ministro Lietuvoje Oweno J. C. Noremo įrašas JAV Nepriklausomybės dienos minėjimo muziejuje proga.

Amerikietis Garbės svečių knygoje parašė: „Galiu tik prisidėti reiškiant gilią meilę ir dėkingumą, kurią Amerika jaučia Lietuvos Respublikai.

JAV nepaprastojo pasiuntinio ir įgaliotojo ministro Lietuvoje Oweno J. C. Noremo įrašas Vytauto Didžiojo karo muziejaus garbės svečių knygoje JAV Nepriklausomybės dienos minėjimo proga 1938 m. liepos 4 d.

Tikėkimės, kad mūsų ryšiai ir toliau stiprės ir bus išgirsti mūsų balsai, skleidžiantys didžiuosius laisvės ir teisingumo principus. Amerikos noras, kad Lietuva klestėtų kaip tauta ir kad ateitis atneštų jai dvasinę palaimą. Mano siekis aiškinti Amerikos idealizmą taip, kad jo praktiniai aspektai taptų žinomi, ir skleistų jūsų turtingą paveldą bei pristatyti jūsų teikiama lobį“.

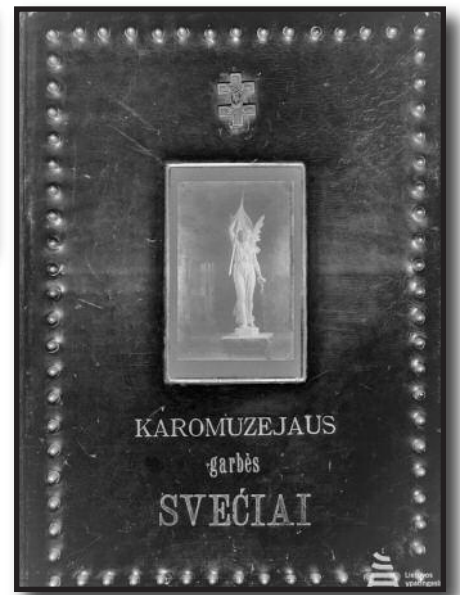
1934 m. lapkričio 23 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje, paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ papėdėje iškilmingai perlaidojus Nežinomo kareivio, žuvusio Lietuvos Nepriklausomybės kovose, palaikus, JAV nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras Lietuvoje O. J. C. Noremas atsiųsdino iš JAV nuo prezidento George Washingtono kapo Mount Vernone, Virginia valstijoje vijoklines rožes, kuriomis buvo apsodintas Nežinomo kareivio kapas.

1940 m. gegužės 16 d. O. J. C. Noremas Karo muziejaus sodelyje pasodino iš Mount Vernono atvežtą gebenę. Taip tęsta JAV Raudonojo kryžiaus misijos Baltijos šalyse atstovo pulkininko Edwardo W. Ryano 1922 m. rugsėjo 23 d. pradėta kurti tradicija Karo muziejaus sodelyje, prie paminklo „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ pasodinti Mount Vernone išaugintas gėles ir taip pagerbti už Lietuvos laisvę žuvusius karius.

Parodoje skelbiami eksponatai saugomi Lietuvos ypatingajame archyve, Lietuvos centriniame valstybės archyve ir Vytauto Didžiojo karo muziejuje. Vytauto Didžiojo karo muziejaus garbės svečių knygos skaitmeninius vaizdus galima pažiūrėti Elektroninio archyvo informacinėje sistemoje, su paroda galima susipažinti ir Lietuvos ypatingojo archyvo interneto svetainėje arba jo Facebook puslapyje.

Sukaktį muziejus minės visus metus

Pasak Vytauto Didžiojo karo muziejaus vadovės Ritos Malinauskienės, speciali darbo grupė renginius ir kitas

Garbės svečių knyga. LCVA nuotr.

panaudodama apie 1 200 iš medžio lazderiu išpjautų ir priklijuotų raidžių nuo 2 iki 10 centimetrų dydžio. Kiek anksčiau J. Vaitkutė JAV, Los Angeles panaudodama 1 500 raidžių vykstant Lietuvių dienoms įamžino Vasario 16-osios akto signataro Mykolo Biržiškos atminimą.

Parodą „Pradžios taškas“ planuota atverti vasario mėnesį, gimtadienio šventės metu, skambant muzikiniams kūriniams, tačiau dabar planuojama parodyti lankytojams kai tik bus galima atidaryti muziejų. Dėl to gimtadienio šventė nebeturės paslapties, nes bus švenčiama jau po parodos atidarymo, tačiau vis tiek ji bus. Be šio renginio, kurio metu bus pristatyta 100 metų muziejaus istorija, bus akcentuojamos inovatyvios parodos, įvairiausiai renginiai, restauravimo subtilybės, edukacinė veikla ir pamatinė muziejaus veiklos sritis – „saugoti, kaupti, tyrinėti“.

Rudenį visus besidominčius restauravimu muziejus kvies į atvirų durų dieną restauravimo dirbtuvėse. Kadangi muziejus nebėra keturiomis sienomis apribota vieta, prieš keletą metų pradėtas sėkmingas edukacinis projektas „100 kariuomenės pėdsakų“ išvažiuos į keletą Lietuvos regionų, o vos tik pasibaigus karantinui lankytojai bus kviečiami į įvairiausio pobūdžio renginius.

Nukelta į 8 psl.

Paminklai muziejaus sodelyje

JOLITA ZYKUTĖ: „RAŠYMO UPĖ STIPRĖJA IR GILĖJA”

Jolita Zykutė.

Aistės Jankevičiūtės nuotr.

Hamburge gyvenančiai ir kuriančiai vaikų rašytojai, lituanistinės mokyklos mokytojai **Jolita Zykutė** praėję karantino metai labai sėkmingi: išleido naują knygą „Kaip karalaitė Karolina pavydėjo ir kas iš to išėjo“. Greitai pasirodys Jolitos – vienos iš septintojo literatūros vaikams konkurso „Švieskime vaikus“ finalininkų – kūrinys „Spyglys“.

Apie kūrybą, vaikus ir gyvenimą svetur su autore kalbasi **Laimutė Adomavičienė**.

Stebima fenomenali situacija visoje Europoje: po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo (e)migravusios į užsienio šalis moterys – vienintelės rašytojos (tarp kuriančiųjų suaugusiesiems retas vyras, pavyzdžiui, Prancūzijoje gyvenantis Valdas Papievis). Kaip manote, kas lemia tokį moterų pasirinkimą? Tuo pačiu ir Jūsų?

J. Z. Galbūt (e)migravę vyrai nori patylėti ar kaupti pasakyti kažką svarbaus? O gal jie rado kitokių būdų save išreikšti? Apibendrintą priežastį surasti sunku, o gal ir neverta ieškoti, nes rašymas – labai individualus dalykas. Jo nepriversi, jis tiesiog ateina. Man rašymas – noras dalytis ir pasakoti istorijas. Šis noras buvo ir Lietuvoje, kai dirbau žurnaliste, išleidau su kolegėmis knygą apie ekologiją, laisvalaikio rašiau romaną. Rašiau ten, rašau čia, nes kitaip negaliu, ir kuo toliau save stebiu, tuo labiau matau, kad rašymo upė ne senka, o atvirksčiai – stiprėja ir gilėja.

O koks dabar to romano likimas? Ar kuriate ir suaugusiesiems?

Juokauju, kad nemėgstu skaityti storų knygų, o tokias rašyti – tikra kančia, tačiau romanas iš lėto juda pirmyn. Kartkartėmis jį apleisdavau ir nepaliesdavau po kelerius metus, o tada intensyviai rašydavau ir perrašydavau. Palyginti su pradiniu variantu, jis neatpažįstamai pasikeitė, bet procesas tęsiasi ir man pačiai smalsu, kada viskas baigsis. Pastarąjį mėnesį sąžiningai kėliausi penktą valandą ryto ir 1–2 valandas laiko rašiau. Greta vyksta daugybė kitų darbų. Tokios prabangos, kad galėčiau užrakinti duris ir atsiriboti nuo visko, neturiu.

Prieš kelias dienas užklydo mintis – dar viena istorija suaugusiesiems, kurią pasižymėjau, ir galiu tik dūsauti, kad valandų paroje tiek mažai. Tegul laukia. Jei gu istorija turi energijos ir yra gyvybinga, ji tikrai išsivers ant popieriaus. Kitaip nebūna. Tai tikrai žinau.

Jau dešimt metai gyvenate ir kuriate Vokietijoje. Į Hamburgą Jus atvedė asmeniniai, šeimos motyvai. Kodėl gyvendama svetur pradėjote kurti vaikams? Ką manote, ar būtumėte kūrusi ir Lietuvoje gyvendama?

Niekada nemaniau, kad kursiu vaikams. Ši tikslinė auditorija atrodė tolima ir nesuprantama, bet kai gimė sūnus, tarsi atsivėrė „žinojimas“, ko reikia rašant vaikams. Kaskart stengiuosi papasakoti gerą smagią istoriją, kuri arba šildytų širdį, arba prajuokintų, ir dar kažko neįkuriama pamokytų ar priverstų susimąstyti. Ar būčiau rašiusi gyvendama Lietuvoje? Taip, tačiau kitaip, nes buvimas kitur diktuoja temas.

Vienas iš projektų, ko tikrai nebūčiau dariusi Lietuvoje ir jei neturėčiau vaikų – pradinukams suprantama kalba parašyti knygą apie lietuvišką tapatybę ir emigraciją. Labai tikiuosi šiai knygai rašyti gauti Lietuvos kultūros tarybos menininko stipendiją. „Tapatybė“ – toks įmantrus žodis, kad net suaugusiesiems kelia sumaištį, o ką kalbėti apie vaikus? Apie šią temą pradėjau mąstyti, lankydama Vytauto Didžiojo universiteto kursą „Lietuviškosios tapatybės iššūkiai ir šeimos pasakojimai“, skirtą lietuviškajam tapatumui stiprinti ir lietuvių, kaip diasporinės tautos, 6–7 klasių moksleivių sampratai ugdyti. Suvokiau, jog apie tai reikia kalbėti jau su pradinukais. Noriu parengti knygą mažiesiems vaikams

knygų, pavyzdžiui, apie pabėgėlius, gamtosaugą. Kartais stebiuosi, kaip skaitytojai nepameta tarp tokios pasiūlos, bet šventai tikiu, kad gera literatūra visada bus pastebėta, o vertę lemia ne temos „madingumas“, bet kokybiškai papasakota istorija.

Pas mus Lietuvoje atsirado verstinių knygų vaikams ir paaugliams apie gedėjimą, kaip antai, labai sukrečianti knyga – norvegės Majos Lunde „Sniego sesė: Kalėdų istorija“, tačiau originalių knygų beveik nėra. Pasirodė Mariaus Marcinkevičiaus paveikslėlių knyga „Akmenėlis“ apie Holokaustą, iliustruota Ingos Dagilės. Ką manote, kodėl Lietuvoje dar vengiama mirties, gedėjimo, Holokausto ar pabėgėlių temų? Ar vaikus būtina saugoti nuo to, kas gyvenime gali nutikti?

Manau, kad tokios knygos neleidžiamos dėl ekonominių sumetimų: rinka maža, o šios temos patraukia ne kiekvieno skaitytojo dėmesį, tad knygos galėtų pasirodyti tik gavus fondo finansavimą. Su vaikais reikia kalbėtis apie viską, tačiau adekvačia vaiko amžiumi kalba.

Svetainėje www.kaipkaralaitekarolina.lt nemo-kamai skelbiu penkias psichoterapinių įžvalgų turinčias istorijas (viena iš jų – kaip tik baimės tema) ir specialiai padariau videointerviu ciklą su vaikų ir paauglių psichologe Irma Ratautiene tėvams rūpimais klausimais. Kaip tik aiškinausi, ar gerai, jei tėvai savo vaikams prisipažins nerimaujantys, jaučiantys baimę.

Pasak psichologės, vaikai turi matyti, kad tėvai jaučia įvairius jausmus, jų nebijo, tada ir patys jausis tvirčiau. Galbūt kai kurias temas ir patys suaugusieji nori apeiti, nes jos sudėtingos ir prieštaringos.

Vokietijoje gyvena dar kai kurios rašytojos iš Lietuvos: Lina Ever, Jolita Herlyn. Ar turite galimybių bendrauti?

Labai džiaugiuosi pažintimi su rašytoja Jolita Herlyn – jau devintą knygą „Šešėlių gaudytoja“ išleidusi autorė yra draugiška ir padrašinanti, skatinanti veikti. Tai didelis akstinas eiti toliau. Būtent jos dėka susipažinau su jauna talentinga iliustratore Urte Kraniauskaitė, kuri sukūrė piešinius artimiausiu metu pasirodysiančiai knygai „Spyglys“. Tai trumpa istorija apie bailų ežį ir miške visus gąsdinusių dramblių, kurios esmė – šiltas pasakojimas apie draugystę, praturtintas jaustukais ir ištiktukais. Šios kalbos dalys – toks smagus dalykas, malonus vaikų ausiai, bet kodėl jų kasdienėje šnekoje vartojame tiek nedaug? Esu parašiusi ir antrą knygos dalį, projektą norėčiau tęsti ir ateityje,

Nukelta į 5 pl.

J. Zykutės knygos apie karalaitę Karoliną

Atkelta iš 4 psl.

nes lietuvių kalba tokia turtinga ir noriu tuo dalytis. Ar jaučiate, kaip maloniai skamba: „keberioškšt“, „burdinkšt“, „babaliokšt“?

Ar antroje dalyje tęsitate istoriją su ištiktukais?

Tikrai taip, ir netgi turiu minčių gražiai praplėsti temą padarant interviu su kalbininkais, kurie vaikams ir tėvams suprantamu būdu pakalbėtų apie ištiktukus. Jeigu nueisite į *Google*, apie šias kalbos dalis rasite nedaug žinių, nebent tai, kad prieš kelerius metus žodis „pyst“ sukėlė furorą, kai buvo pripažintas kaip vienu smagiausių ištiktukų. Lietuvių kalba daug turtingesnė negu šis žodelis, tad kalbėti tikrai yra apie ką.

Kaip stengiatės įsitraukti į Vokietijos lietuvių bendruomenę? Kaip juntate dvikalbystės situaciją savo šeimoje? Ar dvikalbės knygos padeda mokytis vienu metu kelias kalbas?

Nors Hamburge jau dešimt metų, nejučiu, kad išvažiuoju. Mano viduje Lietuva visada su manimi, tad su Hamburgo lietuviais pradėjau bendrauti tik prieš ketverius metus, kai atvedžiau sūnų į šeštadieninį darželį – ieškojau terpės jo lietuviškam bendravimui. Netrukus pati tapau lituanistinės mokyklėlės mokytoja, o vėliau koordinatorė. Vadiname save „Hamburgo vaikų ir tėvų mokykla *Abėcėlė*“, nes jeigu pamąstai, tai mokyklėlės skirtos ne tik vaikams, bet ir jų tėvams, jos yra tikroji bet kurios bendruomenės šerdis, jungianti praeities bei ateities kartas. Labai džiaugiuosi, kad esame viena kitą gerai suprantanti penkių mokytojų komanda. Nors susitikimai vyksta 1–2 kartus po 1–2 valandas per mėnesį, daugelis mokinių tėvų nė neįtaria, kiek pasiruošimo pokalbių slypi už kiekvieno renginio, net jeigu jis vyksta virtualiai.

Sūnus puikiai kalba lietuviškai, kuo labai džiaugiuosi – kaip galėčiau ramiai gyventi, jei mano vaikas nesusikalbėtų su mano mama? Kai buvo visai mažas, pasakiau jam: „Noriu, kad tu gerai kalbėtum lietuviškai“, nes suvokiau, kad kalba – tai ryšys su giminaičiais Lietuvoje.

Tikiu, kad vaikas, tik skaitydamas ar klausydamasis grožinės literatūros, gali lavinti kalbą,

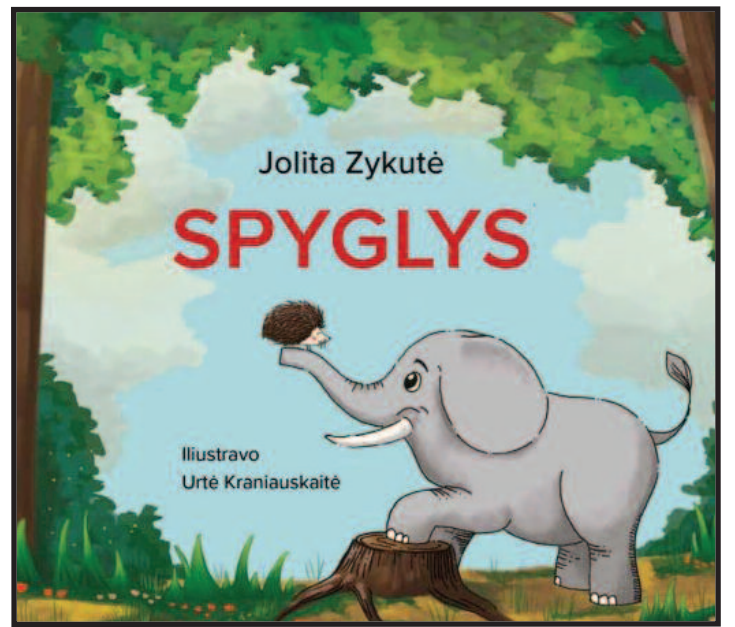
J. Zykutės debiutas 2018 m. Vilniaus knygų mugėje.

Asmeninio archyvo nuotr.

stiprinsime ryšį, o stiprūs ryšiai, pasak tyrėjų, ir yra laimė. Ar dar reikia geresnės reklamos, kad kartu skaitytumėte knygas?

Grįžkime prie Jūsų kūrybos. Jums praeiti pandeminiai karantino metai – itin kūrybiški, nes išleidote knygą vaikams „Kaip karalaitė Karolina pavydėjo ir kas iš to išėjo“, kurioje teigiate, kad svarbu vaikams pasiūlyti ne tik nuotaikingą, pramoginę knygą, bet kartu gilintis į sudėtingus jausmus – pavydą. Debiutinėje knygoje „Kaip karalaitė iš grožio konkurso pabėgo“ (2018) gilinotės į mergaitėms daromą spaudimą – nuolat būti gražiai. Kaip atrandate tai, kas rūpi vaikams? Ar planuojate tolesnę šios serijos knygą?

Mano didysis įkvėpėjas – sūnus. Kai perskaičiau jam pirmąją knygą apie karalaitės nuotykius, tada dar šešiametis paklausė: „Mama, o kur dingio saldumynai?“ Buvau priblokšta, kad iš visų kny-

Naujausioji J. Zykutės knyga „Spyglys“

Jolita Zykutė (dešinėje)

praaugti „virtuvinių lygi“. Jeigu iki penkerių metų kas vakaras sekdavau pasakas, kurias sugalvodavau ekspromtu, vėliau tyčia pradėjau skaityti knygas. Ima juokas prisimintus, kai vienoje knygoje perskaičiau emocingą „Viskas, man šakės“ ir teko ilgai aiškinti, ką tai reiškia. Vaikui, gyvenančiam Lietuvoje, net klausimas nekiltų. Po pusmečio tokį sakinį išgirdau ir jo kasdienėje kalboje. Knygos tikrai sujungia su Lietuva, jos gyvenimu, kultūra, todėl aktyviai prapaguojau: skaitykite net skaityti mokantiems savo vaikams, taip lavinsite jų tarimą, plėsite žodyną ir, svarbiausia – turėsite daug temų pokalbiams apie perskaitytą knygą. Net ir pristatinėdama savo knygas nuolat kartuju: „Knyga yra pretekstas pokalbiui“. Kai kalbėsime, užmegsime ir

gos siužeto linijų jam parūpo, mano nuomone, visai nesvarbus dalykas. Tačiau taip elgiasi vaikai: jie pastebi tai, kas lengvai praslysta pro suaugusiųjų akis. Tad antroje knygoje pasakodama herojų nuotykius, atsakiau į šį klausimą, o rimtajai jos daliai (nes stengiuosi suderinti ir pramogą, ir naudą) pasirinkau „pavydžiu geriausio draugo“ temą, kurią „nusižiūrėjau“ iš sūnaus ir jo aplinkos. Kai per vieną susitikimą su skaitytojais klausinėjau vaikų, ar yra pavydėję geriausio draugo, buvau sužaudinta išgirstų istorijų – beveik kiekvienas vaikas turėjo, ką papasakoti. Gal kas iš suaugusiųjų numos ranka „Ai, išaugs“, pažiūrėję į situaciją vaiko akimis, pamatysime daug skausmo. O kur dar vaikiškas mamos ar tėčio pavydas broliui ar sesei?

Beje, nors tradiciškai knygas apie karalaites priskirtume „mergaičių literatūrai“, joje aprašyti nuotykiškai patiks ir berniukams – rasite ir vištų detektyvių biurą, ir specialųjį agentą Baliuką. Kai mažiau apie trečią knygą ir sūnaus (jau septynmečio) paklausiau, apie ką ji galėtų būti, atsakė: „Kaip ieškojo lobio“. Tad būsimoje knygoje „Kaip karalaitė Karolina kovojo už laimingus saldumynus“ pasakosiu ir beveik detektyvinę lobio paieškos istoriją, ir įpinsiu tai, kas aktualu kiekvienai mamai ir tėčiui – vaikai mėgsta saldumynus, nors jei įsigilinsime, jie žalingi sveikatai. Knygoje norėjau paaiškinti ir savo smaližiui sūnui, kodėl saldumynų reikia valgyti kuo mažiau, ir geriausiai ne pirktinius, o keptus namuose.

Tikiu, kad kiekvienas galime savo veikla ir gyvenimu keisti pasaulį, kad jis būtų geresnis, todėl rašydama tarsi brėžiu liniją, kur link norėčiau, kad judėtų vaikai. Kai pirmąją knygą Lietuvos bibliotekininkai išrinko į skaitymo skatinimo akcijos „Vasara su knyga“ rekomenduojamos literatūros sąrašą pradinukams, jaučiausi kaip gavusi Pulitzerio premiją – jei tai pasakė bibliotekininkai, išmanantys, kas guli lentynose, vadinasi, žmonės girdi, apie ką kalbu, ir priitaria, jog tai svarbu.

Ar pastebite panašumų ar skirtumų tarp to meto (po Antrojo pasaulinio karo) lietuvių ir dabar, kaip Jūs, XXI amžiuje emigravusių lietuvių?

Prieš kurį laiką perskaičiau vienos profesorės teiginį, kad po Antrojo pasaulinio karo Lietuva neteko apie trečdaliu gyventojų – jie buvo priversti bėgti į Vakarų ar išvežti į Rytus. Tai sukretė, nes kalbame apie realius žmones, jų gyvenimus, jų turėtas viltis ir norus, ir kad viskas staiga pasikeitė. Kiek daug išbandymų, skausmo, sunkumų, nežinomybės.

XXI a. emigrantai išvyko dėl kitų priežasčių, bet ir čia už kiekvienos statistinės eilutės stovi tikri žmonės, jų laimingos ir nelaimingos istorijos, jų patirtys apie artimųjų ilgėsį, nežinomybę, viltį, kad bus geriau, kaip galbūt ir buvo, bet nebūtinai. Taip mes, visi išvykusieji tada ir dabar, esame panašūs ir netgi suvienyti. Ir dar – mes visi esame iš Lietuvos. Tai jungia labiausiai.

Labai dėkoju už pokalbį!

Atminties šuliniai (3)

„Zespoliečiai“ Valė ir Eugenijus Cukermanai, Arvydas Kučinskas ir Arnoldas Daškus Lietuvos karininkų viloje Birštone, atvykę į džiazo festivalį 1982 m. kovą

Eugenijus ir Valerija Cukermanai

Audronė Girdzijauskaitė

Ištrauka iš knygos

Tęsinys. Pradžia vasario 20 d. laidoje

Mane, gan lėtai gyvenančią, stebino jų gebėjimas derinti iš pažiūros laisvą gyvenimo būdą su įtemptu darbu; juk darbas Eksperimentiniame konstravimo biure buvo reglamentuojamas kaip gamykloj. Valerija projektuodavo įvairaus tipo baldus. Nuo buitinių iki visuomeninės paskirties, pavyzdžiui, teatrui, operai, Filharmonijai. O Eugenijus jau ir iš kitur gaudavo stambesnių užsakymų. Ne kartą abu premijuoti sąjunginiuose konkursuose. Bene pirmas jo darbas buvo santūrus Jaunimo kavinės interjeras, o paskui originalios erdvės „Dainavos“ interjeras su mėlynai trauktais baldais, Valaičio kalta varine saule ant sienos; ir dar po kelių metų – Parodų rūmų kavinės interjeras su Valaičio sferiniais variniais šviestuvais ties kiekvienu stalu. Jiedu su Vale daug skaitė ir vis plėtė kultūrinį akiratį (ji tvirtino, kad skaityti reikia pirmaisia Nobelio premijos laureatų knygas), važiuodavo į parodas įvairiose Sovietų Sąjungos sostinėse. Su Eugenijum ir Tadu Baginsku kartu buvome Fernand'o Léger parodoje Maskvoje, Pabaltijo lėlių teatro festivalyje Rygoje, kur Vitalijus Mazūras pribloškė visus savo „Egle žalčių karaliene“; jie mokėsi kalbų, dviračiais keliavo po Lietuvą... Įsiminė „konceptualūs“ Eugenijaus gimtadieniai dirbtuvėse; pirmoji buvo visiškai skurdi patalpa Antakalnyje, V.

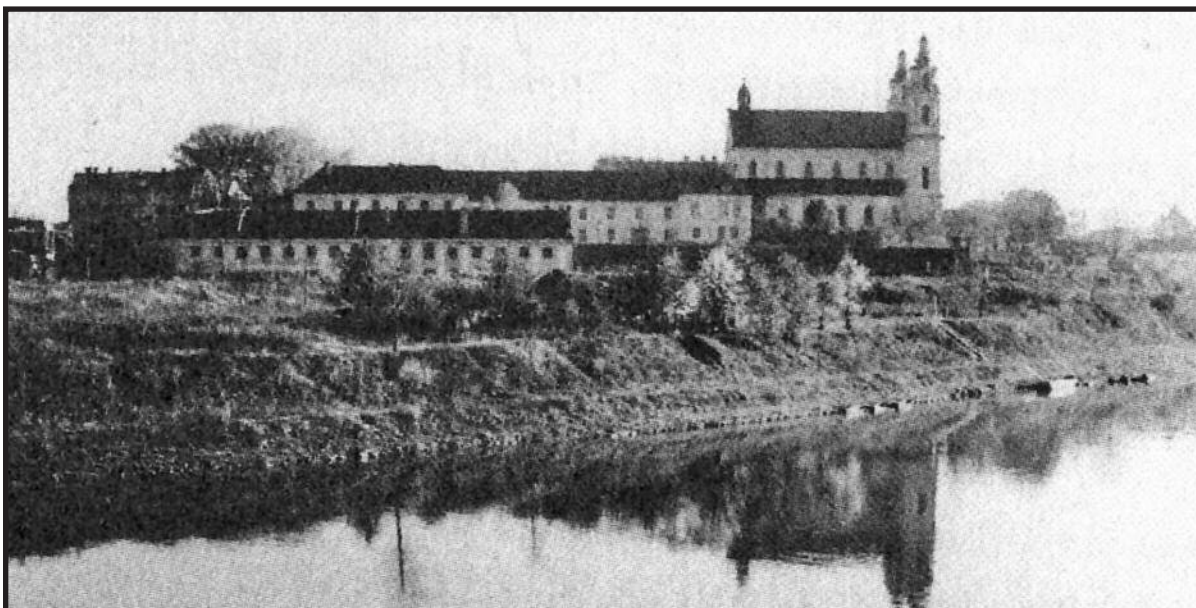
Grybo gatvėje, seno namo be jokių patogumų (dabar jau nugriauto) pusrūsyje. Antroji – Vilniaus „Montvilos kolonijoje“, taip pat pusrūsi bute prie buvusios Lenino aikštės, ir tik po šitos Eugenijus įsigijo butą už Šv. Petro ir Povilo bažnyčios Pacų gatvėje ir pavertė jį savo dirbtuve. Ypač mėgau lankyti antrojoje, kuri buvo arti mano namų. Stebėdavau, ką Eugenijus veikia, žiūrėdavau, kaip jis virtuvėlėje verda kavą varinėj džiazvoje, pamaišydamas kitu teptuku galu... Pasišnekėdavom. Ten buvo švenčiamas ir vienas įsimintinas Eugenijaus jubiliejus, kuriam jis, tarsi koks Yves'as Kleinas, parengė specialų performansą-instaliaciją – mūsų akivažioje karpytą, plėšytą, klijuotą tarsi savotišką autoportretą, – simbolines savo gyvenimo atodangas... Valė ir Eugenijus buvo tik keliais metais už mane vyresni, bet nepalyginti brandesni, ir aš visuomet turėjau ko iš jų pasimokyti, mylėjau juos ir gerbiau. O visa spalvinga jų vadinamojo „zespolo“ kompanija ir mūsų bendravimo būdas teikė dar kitokių patirčių. Apie vėlesnius mūsų draugystės metus esu rašiusi „Krantuose“ (2018 m., Nr. 1) – „Kaptarūnai. Liūdnoji Lietuva“.

Pažinčių ratas Vilniuje po truputį plėtėsi. Visų žmonių nė neišvardintum, nes daug jų, pažintų Dvarionų šeimoje, garsiosiose Aldoninėse, buvo vien tarp muzikų – Vytautas Gaidamavičius, Edmundas Gedgaudas, Rimas Zdanavičius, Algis Apanavičius, Vacys Daunoras, Juozas Rimas. Per Anatolijų Valičenką susipažinau su Virgiu Juodakiu, violončelininku, kurį grojant drauge su jo profesorium Berkavičium buvau klausiusi Konservatorijoje dar gerokai anksčiau. Pamenu, kad mokytojas ir mokinys atrodė kažkuo panašūs ir jų temperamentingas, įtaigus muzikavimas buvo puikus! O dabar jis, jau grįžęs iš lagerio Mordovijoje, muziką ketino mesti visiems laikams (!) ir sunkiai vertėsi. Norėjau

Virgiui padėti – mano širdis buvo pilna gailėstingumo, kurio išmokau iš tėvų ir iš maskviškių draugų. Pati dar nieko savo neturėdama, sulipdydavau namie kuo didesnį sumuštinį, ar kelis, paimdavau nuo palangės obuolių ir, sutarus valandą, nunešdavau Virgiui lauktuvių. Jis nuomojosi kambarėlį pas tokią senutę ir buvo jį bepaverčias fotolaboratorija (ateityje fotožurnalistikos srityje nuveiks labai daug). Ir tikriausiai jau seniai tuos kelis savo naivios labdaros žygius būčiau pamiršusi, jeigu ne viena aplinkybė: stačiai užburianti jo gyvenamoji vieta, jau senokai išnykusi nuo žemės. Ten eidama jaudindavaus lyg įžengdama į kokią nepažįstamą, nežemišką erdvę. Tai buvo per amžius nepakitusi sodybėlė ant Neries kranto netoli Šv. Rapolo bažnyčios ir vienuolyno. Tamsių rąstų namas, jau besmėgas į žemę, apsuptas vaismedžių, pavasari skendėdavo žieduose. Sodybos vaizdas su visa bažnyčia, stebint iš kito kranto (daug metų mėgavausi juo pro savo kambario langą), priminė kokio Žameto, Tiškevičiaus ar Slendzinskio Vilniaus romantinius peizažus įvairiu metų laiku.

Bet ir čia istorija nesibaigia. Man rašant šitą prisiminimą, kilo mintis peržiūrėti per gyvenimą kaupytų atvirukų dėžę ir gal net atrasti kokią vieną konkretų minėtų dailininkų darbą. Ilgai varčiau visokius muziejų rinkinėlius, praradau viltį atrasti, ir staiga iš vokelio iškrito gyvas mano prisiminimo paveikslas – iš ryto rūko plaukianti Šv. Rapolo bažnyčia, vienuolynas ir kiek žemiau mano aprašyta sodybėlė tarp medžių, ir upė, nes fotografuota iš kito kranto. Tai 1966 metų Algimanto Kunčiaus fotografija!

Maždaug tais metais atsitiktinai susipažinau dar su keliais dailininkais, sudarančiais savotišką grupę, kuri Dailės fondui buvo išpareigojusi tapyti monumentaliją propagandą, stendus, gal dar ir plakatus. Kartais apipavidalindavo parodas. Jų „propaganda“ užėmė didžiulius plotus, puošė tuščias galines namų sienas, kurios iš tolo buvo matomos ir važiuotam, ir pėsčiam. Dažniausiai jose koks nors darbininkas iškelta ranka ar kumščiu ką nors siūlė, sveikino, draudė ar net grasino. Tie „kūriniai“ būdavo spalvingi, bet rūsūs, atspindintys sovietinės agitpropagandos reikalavimus. To nepasakysi apie pačią kompaniją, kurios nariai Pranas Tamašauskas, Isaakas Gražutis, Romas Rapšys ir Vaclovas Kaminskas, patyręs ir vokiečių lagerį, ir Sibirą, draugų vadintas Menschu, buvo kupini juodo humoro, bohemiško polėkio, pridengto skepsiu ir cinizmu. Dirbdavo jie daug ir įnirtingai (vienas sukurdavo kompoziciją, kitas derino spalvinę gamą, trečias išmanė šriftą, o dar kiekvienas iš jų papozuodavo figūrą piešiant). Dirbo meistriškai, bet iš savo darbų sarkastiškai juokėsi. Baigę užsakymą paprastai gaudavo krūvą pinigų, kuriuos gan greitai ištaškėdavo.

Šv. Rapolo bažnyčia nuo kito kranto 1966 m.

Algimanto Kunčiaus nuotr.

Tęsinys kitame numeryje

Man Booker 2020

Ieva Marija Mendeikaitė

Visiems gerai žinoma Man Booker premija – prestižiškiausias Jungtinės Karalystės literatūros apdovanojimas, skirtas visiems romanams, kuriuos anglų kalba parašė bet kurios tautybės autoriai visame pasaulyje.

Šiais metais į trumpąjį Man Booker sąrašą pateko šešios nominantės ir šešios labai įvairialypės, labai plačios temos, įskaitant istorijas apie klimato kaitą, gyvenimo sunkumus Zimbabvėje, demenciją, alkoholizmą ir 1935 m. Etiopijoje gyvenusias moteris. Šių metų knygų teisėjų pirmininkė Margaret Busby teigė, kad „šių šešių knygų sąrašas susiklijavo visai netikėtai, balsai ir veikėjai atliepė mums visiems, nors ir buvo labai skirtingi. Džiaugiamės galėdami padėti skleisti šių kūrybingų žmonių kūrybą pasaulinei auditorijai.“

Viena iš šių šešių į trumpąjį Man Booker sąrašą patekusių knygų – amerikiečių rašytojos Diane Cook knyga „Naujoji dykuma“ (*The New Wilderness*). Tai knyga, pasakojanti civilizacijos kataklizmo istoriją, palietusią visą pasaulį, išskyrus vieną gamtos draustinį – Dykumos valstybę, kurioje dar galima aptikti paskutinius Šiaurės Amerikos laukinės gamtos likučius. Šioje valstybėje gyvena ir nedidelė klajoklių grupė, vadinama Bendrija. Kelionė po naują, nesveiką pasaulį patiriame per pagrindinės protagonistės Bea akis.

Šios jaunos moters tikslas – prisijungti prie Dykumos valstybės vykdomo eksperimento tam, kad galėtų apsaugoti savo dukrą Agnes nuo gimtojo miesto užteršto oro. Šis oras pamažu žudo ne tik visą gamtą ir gyvūnus, tačiau ir Bea dukrą nuo tos dienos, kai ji gimė. Būdamas viena iš dvidešimties savanorių, Bea turi įrodyti, kad žmogus ir gamta gali vienas su kitu susigyventi vienas kitam nekenkdam. Bendrija, būdamas skeptiška ir pragmatiška naujų atvykėlių požiūriu, prižiūri eksperimento tvarką ir išleidžia taisyklių knygą, kurioje nurodyti veiksmai, kaip savanoriai privalo gyventi.

Tačiau nei Bea, nei jos bendruomenės nariai ar partneris Glenas – nei vienas jų nežino, kaip išgyventi Dykumos valstybėje nepakenkiant jos gamtai. Kiekvienas neteisingas veikėjų žingsnis yra lemtingas ir bauginantis. Negana to, Bendrijos politikavimas siužeto eigoje tampa vis labiau savanaudiškas ir apgaulingas. Autorė, rašydama šią knygą, išryškina ir vizualiai išlieka skeptiška *homo sapiens* suvokimo trajektorijai – individualizmui. Apibūdindama žmogaus tendenciją naikinti kaip prigimtą, D. Cook nuo pat knygos pradžios teigia, jog žmogus – savanaudė būtybė, gamtą sauganti tiek, kiek yra gerai jo paties išlikimui. Be viso to, autorė iškelia esminį klausimą: kaip mes elgsimės vienas su kitu, kai klimato kaitos krizė taps nebeįveikiama?

Atsakymą į šį klausimą autorė bando rasti per Bea ir Agnes santykių nepastovumą, motinos naratyvo perdavimą dukrai. Iš pradžių, analizuodami Bea, kuri užaugo užterštame mieste, galime just aiškų miesto ilgesį, vėliau, analizuodami bręstančią Agnes, kuriai Dykumos valstybė visą gyvenimą buvo namai, pastebime skirtingų požiūrių sandūrą ir savo aplinkos vertinimą. Ši požiūrių sandūra romano eigoje tampa sunkiai pakeliama pagrindinėms herojėms, kol jos blaškosi tarp savo jausmų ir savęs suvokimo, tuo pačiu turi klausyti savęs – kam iš tikrųjų aš priklausau, kokiai bendruomenei galiu save priskirti?

Antroji šešetuke esanti knyga – tai Etiopijos-Amerikos rašytojos Maaza Mengiste romanai „Šešėlių ka-

ralius“ (*The Shadow King*). Knyga skaitytoją nukelia į Antrojo pasaulinio karo laikus, kuriame tiek mažai buvo pasakojama apie tai, kokią indėlį jame paliko moterys kareivės. Pagrindinė romano protagonistė – našlaitė tarnaitė Hirut. Hirut savo gyvenime susiduria su karo metu atsiradusiomis naujomis, iššūkius keliančiomis situacijomis. Vagys, apgavystės, išdavystės ir nekontroliuojamas pyktis yra pagrindiniai elementai, kurie supa Hirut jos gyvenimo kelionėje. O kartu tai istorija apie tai, ką reiškia būti moterimi kare. „Norėjau įsitikinti, kad žinau pakankamai daug, jog galėčiau sukurti šią istoriją“, – teigė knygos autorė. „Išbandžiau naujus dalykus, tuomet liečiau sau pamiršti viską, ką iki tol maniau žinanti, ypatinai tai, ką maniau esant teisinga.“

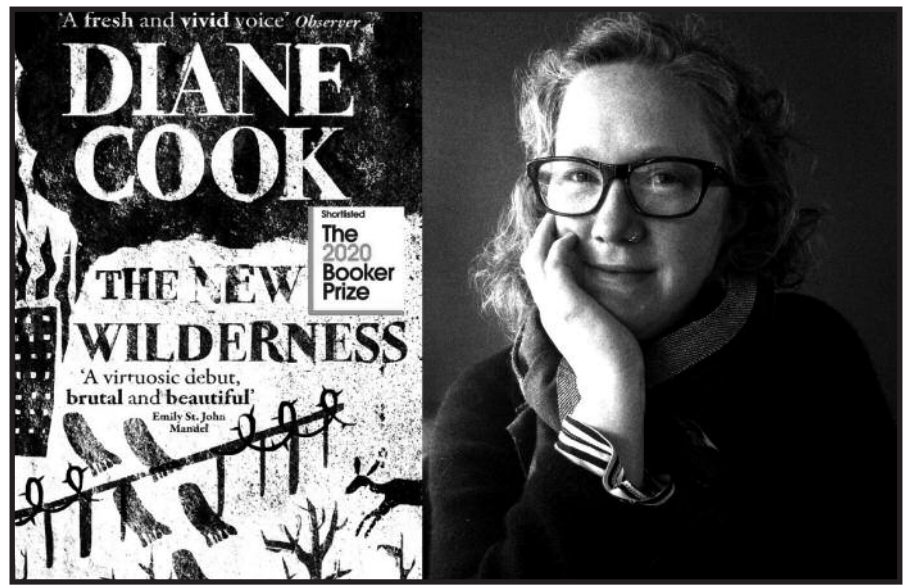
Autorė teigė, jog savo kūrinio pavadinimu norėjusi pasakyti keletą dalykų. Pirmasis iš jų – imperatoriaus Haile Selassie „sudubliavimas“. Į imperatoriaus vietą ateina kitas veikėjas, kai valdovas išskrenda iš savo šalies pabėgdamas į Jungtinę Karalystę. Kadangi istoriškai Etiopijos imperatoriai buvo vadinami „savo žmonių saulėmis“, kai imperatorius palieka Etiopiją, šalį apgaubia šešėlių migla. Tačiau autorė savo knygoje nesiekė pateikti šios pasakojimo linijos kaip pagrindinės. Pagrindinė knygos mintis buvo ta, kad moterys, pakeisdamos savo gyvenimą ir naujai užimdamos šio pasitraukusio karaliaus pareigas, pradeda atsiskleisti ir tarnauti savo šaliai. Nors romanas yra grožinės literatūros kūrinys, tačiau jame gausu tikrų istorinių faktų. Autorė praleido daug laiko tyrinėdama savo gimtąją Etiopiją ir jos žmones, karo metu išspausdintų nuotraukų albumus, moteris kareivės ir t. t.

Tačiau ne visi Etiopijos gyventojai rašytoją pasitiko svetingai, dauguma jų buvo pikti, nenorėjo šnekėtis, nes manė, kad ši istorija jai, amerikietei, nepriklauso. Į tai autorė stengėsi nekreipti dėmesio ir toliau užsiėmė savo tyrimu: „Tai ne tik šių moterų istorija, tai ir mano istorija. Šie žmonės yra mano dalis. Kas turi teisę afrikiečiui už drausti žinoti Afrikos istoriją?“

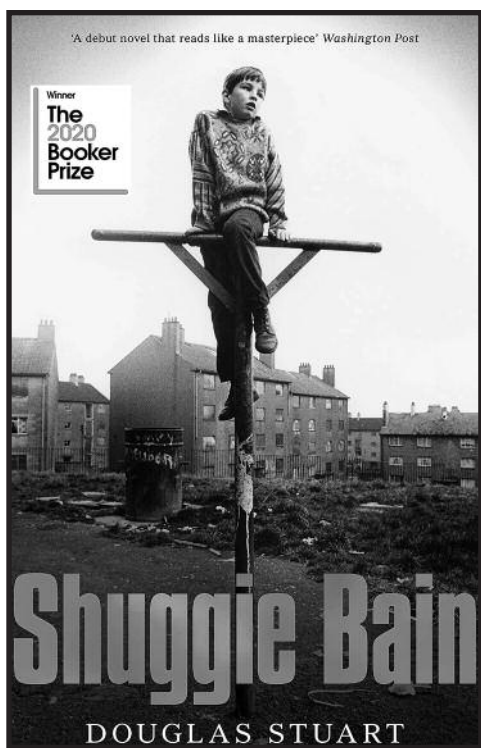
Na, o trečioji trumpojo sąrašo knyga – ta, kuri laimėjo 2020 m. Man Booker premiją – debiutinis škotų kilmės amerikiečio rašytojo Douglaso Stuardo romanai „Shuggie Bain“. Tai istorija apie jauno berniuko Hugh (Shuggie) Baino gyvenimą. Mielas, tačiau be galo vienišas berniukas leidžia savo vaikystę apleistame valstybiniame būste Glazge, Škotijoje. Thatcher politika pamažu išstumia visus šalies vyrus iš jų darbo vietų, o mieste klestinti narkotikų epidemija kelia nemenkus iššūkius. Shuggie motina Agnes yra geriausia berniuko draugė ir gyvenimo šviesa, tačiau tuo pačiu ir didžiulė našta jam ir jo gimnaisiams. Nors Agnes svajoja apie gražius namus

Maaza Mengiste „Šešėlių karalius“ (*The Shadow King*)

Diane Cook „Naujoji dykuma“ (*The New Wilderness*)

Man Booker 2020 laureatas – Douglas Stuardo romanai „Shuggie Bain“

ir varto interjero katalogus, kasdien gražinasi savo šukuoseną bei tvarkosi makiažą, tuo pačiu negali išbristi iš alkoholio spendžiamų spąstų. Kasdien šiuose spąstuose prarasdama praktiškai visas, šeimai skiriamas valstybines pašalpas. Namuose netrūksta tik vieno dalyko – itin stipraus likerio pripildytų arbatos puodelių ir sumaniai rankinėse paslėptų alkoholio buteliukų.

Vyriausieji Agnes vaikai atranda būdą, kaip saugiai atsiriboti nuo motinos, palikdami Shuggie atsakomybę ją prižiūrėti. Kol Agnes blaškosi tarp blavių ir visiško užtemimo kupinų dienų, Shuggie visais įmanomais būdais stengiasi tapti normaliu berniuku, kuriuo taip trokšta būti. Tačiau aplinkiniai pradeda pastebėti, kad berniukas – „ne toks“ kaip visi, nors suprasti buvimo „ne tokio“ priežastis gali tik pats Shuggie. Agnes be galo myli Shuggie, tačiau jos liga tampa vis sunkiau prognozuojama ir dar sunkiau valdoma.

„Shuggie Bain“ – tai širdį verianti, jautri istorija apie priklausomybę, seksualumą ir meilę. Tai nuostabus romanai apie žemiausias pajamas gaunančiųjų klasę, toks paveikus savo tikrumu, kad sunkiai aptinkamas bet kokioje kitoje grožinėje literatūroje. Amerikiečių rašytoja Sandra Newman apie knygą atsiliepia taip: „Shuggie Bain yra intymus ir bauginančiai ūmus motinos ir sūnaus santykių tyrinėjimas ir meistriskas Škotijos darbininkų gyvenimo portretas, perteiktas senosios mokyklos lyrišku realizmu. Stiuartas yra rašytojas, kuris nuoširdžiai myli savo personažus ir daro juos nepamirštamais ir jaudinančiais, net tuomet, kai jie būna labai blogi. Jis taip pat yra tiesiog nuostabiai talentingas rašytojas. Knyga man priminė Joyce 'Dubliniečius'. Nuostabi knyga.“ Kitas amerikiečių autorius Gerrard Conley teigia, kad „retkarčiais pasirodo romanai, kurio atsiradimas – būtinas ir neišvengiamas. Niekada nepamiršiu Shuggie ir Agnes bei neįtikėtinai detalai aprašyto Glazgo miesto, kuriame šiedu gyvena. Tai itin retas šiuolaikinis romanai, kuris net dabar skaitomas kaip klasika. Galvosiu ir kalbėsiu apie Shuggie Bainą. Ir to mokysiu. Manau, kad gana ilgai.“

Nepamirškime ir mes kalbėti apie mylimas ir naujai atrastas knygas, o svarbiausia – perskaityt nesukubėkime jų pamiršti, dar „pavirškinkime“. Kartais vėliau pajustas knygos skonis gali būti daug išpūdingesnis nei pirmasis kąsnis.

Krėsle su detektyvu

Apie proto pastangas tamsioje ir niūrioje atmosferoje

Renata Šerelytė

Gilūs žiemos sniegai ištirpo, spindinti baltuma užleido vietą atitirpusios žemės niūrasčiai ir telkšančioms pilkoms baloms. Jeigu ne prailgėjusi diena ir vis labiau nušvintantis dangus, apimtų, ko gero, nelabai linksma nuotaika, kurią paaštrintų tam tikros politinės ir socialinės aktualijos. Tokia proga labai tiktų pasiskaityti ir kokią niūrią knygėlę – tiktų tamsus ir paslaptingas detektyvas, kuriame dar sykį atsiskleistų senovės graikų išmintis, kad pasaulyje ne tik kad nieko naujo po saule, bet nieko ir gero.

Tarkim, šiai progai neblogai tiktų **Philipo Kerro** „Bedvasis“ (*A man without breath*). Solidžios apimties niūrus istorinis detektyvas, nė iš tolo neprimenantis lengvų, grakščių ir koncentruotų Agathos Christie knygų, žavinčių tu, kad jose nėra nieko bereikalingo. Kerro romano pasaulis – tamsus ir slogus, ir nebūtinai todėl, kad siužeto peripetijos susietos su Katynės žudynėmis, vokiečių ir sovietų nusikaltimais ir, žinoma, su žiauriu žudiku, kuris, šaltakraujiškai perrėžęs gerkles dviem vokiečių kareiviams, vėliau nužudo Giunteriui padėti norėjusį Batovą ir jo nepilnametę dukrą, o vėliau kėsina ir į patį Giunterį. Tamsios romano nuotaikos uvertiūra nuskamba „Bedvasio“ pradžioje, kai pateikiami Josepho Goebbelso žodžiai iš jo parašyto romano „Michaelis“: „Tauta be religijos yra lyg bedvasis žmogus.“

Taigi, sakytum, turime lyg ir aiškiai nubrėžtą idėjinį punktūrą – karo kaip nudvasinančio, nužmoginančio, o galbūt ir nudievinančio proceso atskleidimą. Kai žmogus, sukeldamas pragaistingus dalykus, įkvėptus puiybės, godumo ir pavydo, neprisiima sau šios naštos, o bando permesti atsakomybę Dievui, nors – paradoksas – netiki Juo. Ir šiame romane iš sakotojo lūpų nuskamba kartus apgailėstas, kad Dievas nestovi prie aukų kapų ir jų nemato. Bet iš kur žmogui žinoti, kad Dievas to nemato?.. Negirdi?.. Ar Dievas turėtų elgtis kaip koks prokuroras ar gestapo viršininkas ir užkirsti kelią tam, kad vadina ma laisva žmogaus valia? Juk laisva valia dažniausiai ir įvyksta tai, kad yra įvykę.

Taigi *bedvasis* šiame kontekste turėtų reikšti tikėjimo netekusį, iliuzijų neturintį žmogų, kuris vis dėlto, vedamas sąžiningumo ir teisingumo jausmo, vyksta išpauoti nusikaltimo. Ir kitaip jis elgtis negali, nes jis – žmogus, kurio žmogiškumas, paremtas protu, valia ir jausmais, nėra sunaikintas. Kas tikrai įtikina, tai būtent Giunterio protingumas, intelektas, žmogiškoji jo branda – tai stipriausioji jo kaip asmenybės struktūrinė pusė, kuriai tarnauja kitos – valia ir jausmai. Net kai jis išimtyli patologę Inesą, su kitų ekspertų grupe atvykusią apžiūrėti ir įvertinti Katynės aukų ir vėliau palikusią Giunterį dėl nesusi-pratimo – jo jausmai, nors tikri ir nuoširdūs, nenugramzdina jo į depresiją ir neuzvaldo, nepasiglemžia ir nediktuoja savo viršenybės nei prieš protą, nei prieš valią.

Nemenką romano dalį užima ir

įvairios politinės peripetijos, matome daug personažų, turėjusių savo prototipus tikrovėje. Todėl kartais nelengva atskirti tikrą istorinį personažą nuo išgalvoto. Čia ir prūsų aristokratai karininkai, norintys atsikratyti Hitlerio ir planuojantys pasikėsinimus, ir vokiečių feldmaršalas, kuriam tarnavo užsislaptinęs KGB majoras (jis ir bus tas niūrusis žudikas, persekiojęs Giunterį), ir Katynės miške tūkstantinius kapus atkasantys vietiniai rusai, baisiau nei mirties bijantys, kad su besistumiančiu į Vakarus frontu vėl sugrįš Raudonoji armija ir KGB...

Žinovai sako, kad ši „Bernio Giunterio“ serijos knyga tikrai nėra pati geriausia, o išversta į lietuvių kalbą veikiausiai dėl istorinio konteksto (Smolenskas, Katynė – tai lietuvių skaitytojui gal geriau pažįstama). Šiaip ar taip, serija tikrai verta dėmesio – kas skaito angliškai, gali be vargo perskaityti visas bene 15 serijos knygas.

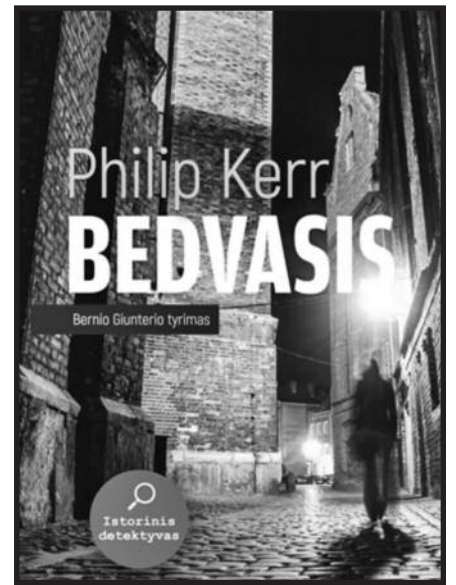
Apie autorių: Philipas Ballantyne Kerras – neseniai miręs (2018 m.) britų rašytojas ir žurnalistas, geriausiai žinomas kaip „Bernio Giunterio“ istorinių trilerių-detektyvų serijos autorius. Po pirmosios „Bernio Giunterio“ serijos,

dar vadinamos „Berlin Noir“ trilogija, autorius parašė per dešimtį kitų „Bernio Giunterio“ knygų. Į lietuvių kalbą išversta „Bedvasis“, ruošiamasi išversti ir išleisti „Prūsų mėlyną“.

Apie siužetą: „Bedvasio“ herojus Bernis Giunteris, Antrojo pasaulinio karo įkarštyje tirdamas nusikaltimus Rytų fronte, atsiduria pavojingame mūšio lauke.

Berlynas, 1943 metai. Po Stalingrado apgulties praėjo mėnuo. Nors Hitleris tvirtina, kad karą laimės Vokietija, bet vokiečių kovinė dvasia išsikvėpusi, o kariai dėl karo baigties turi kitokią nuomonę. Tada Berlynas išgirsta apie Rusijoje, netoli Smolensko, Katynėje, Raudonosios armijos įvykdytas masines lenkų karių žudynes. Šį kartą vermachto ir propagandos ministro Josepho Goebbelso norai išskirtinai sutampa – jie geidžia neginčijamų įrodymų, patvirtinančių, kad šias žiaurias žudynes įvykdė Rusija. Vermachtui tai ypač svarbu, nes tokie įrodymai sušvelnintų vokiečių nusikaltimų žiaurumą.

Menkiausia nekompetencija ar įrodymų klastojimas gali sužlugdyti vokiečių planus, todėl į Smolenską ieškoti Rusijos įvykdytų Rusijos nusikaltimų

Philip Kerr. Bedvasis. – Vilnius, Briedis, 2020

įrodymų siunčiamas buvęs policininkas Bernis Giunteris. Čia jis susipažįsta su uždara prūsų aristokratų grupe, kuri nori atsikratyti gudraus ir šaltakraujiško diktatoriaus. Bet Bernis nesiekia prie jų pritapti. Vienintelis jo tikslas – rasti žiaurių žudiką, kol pats netapo jo auka.

„Bedvasis“ – klasikinio stiliaus detektyvas, nukelsiantis į tamsius Antrojo pasaulinio karo metus. Autorius geba sukurti unikalią ir baugią to meto atmosferą – ji neretai įtraukia labiau nei romane besirutuliojantis veiksmas. Daugelis svarbių knygos personažų – tikros asmenybės.

Vytauto Didžiojo karo muziejus

Atkelta iš 3 psl.

Didžiausias turtas ir pasididžiavimas – unikalios muziejinės vertybės pasirodys kataloge „100 metų – 100 eksponatų“, o mėgstantys įdomiausius faktus galės sekti rubrikas „Dabartis praeityje“ ir „100 eksponatų istorijos“ internete.

Muziejų aplankė krašto apsaugos ministras

„Lietuvos kariuomenės istorijos išsaugojimas, istorinės atminties formavimas puoselėja dabarties ir ateities visuomenės patriotiškumą bei pilietiškumą. Dėkoju Vytauto Didžiojo karo muziejui už visai valstybei svarbios Lietuvos kariuomenės ir krašto gynybos istorijos išsaugojimą, bet kai kalbama apie pilietiškumo sklaidą, modernių idėjų įgyvendinimą, jaunosios kartos įtraukimą, visada norisi daugiau.

Šis muziejus ne tik prisidėjo prie Lietuvos kariuomenės atkūrimo, bet, išgyvenęs visus okupacijų metus, sugebėjo tapti vėl stipriu patriotiškumo simboliu ne tik Kaune, bet ir visoje Lietuvoje“, – sakė muziejaus 100-ųjų metinių proga jame apsilankęs Lietuvos krašto apsaugos ministras Arvydas Anušauskas.

Svečias apžiūrėjo muziejaus ekspozicijas, muziejaus ginklų, spaudos, numizmatikos, fotografijų ir negatyvų rinkinius, su muziejaus direktore R. Malinauskiene apžvelgė strateginius muziejaus planus, diskutavo apie ekspozicijų atnaujinimą, jų išplėtimą kariniuose daliniuose.

Turi daug ateities planų

Pandemijai pakeitus įprastą kultūrinio gyvenimo smparatą, Vytauto Didžiojo karo muziejus padarė viską, kad ir toliau išliktų matomas. Dar pavasarį persikėlęs į virtualiąją erdvę, muziejus pasakojo savo istoriją, priminė svarbias datas, rečiau matomas muziejines vertybes ir kitus eksponatus, kvietė į virtualiuosius turus, aktyvius ir antrojo karantino metu.

Sulaukę praėjusių metų vasaros, muziejininkai grįžo į įprastą gyvenimą. Labai didelio lankytojų susidomėjimo susilaukė Karo tvirtovės VI forte atidaryta karo technikos ekspozicija, kurią kasdien lankė daug įvairiausio amžiaus lankytojų. Daug ką sudomino šiame forte po atviru dangumi iš-

rikuota Sausumos, Karinių oro ir Karinių jūrų pajėgų technika.

Svarbu ir tai, kad nacionaliniame konkurse „Naujas knygnešys“ šio muziejaus muziejininkai pelnė apdovanojimą už edukacinį kompiuterinį žaidimą apie „Lituanicos“ skrydį per Atlantą. Šis žaidimas, kurį sukūrė Vytauto Didžiojo ir Kauno technologijos universiteto informatikos studentų tandemas, pelnė apdovanojimą ir pasauliniame skaitmeni-

JAV nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras Lietuvoje Owenas J. C. Noremas Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje, ant Nežinomojo kareivio kapo pasodinus iš JAV atsiųstas rozes (pirmoje eilėje pirmas iš kairės Vytauto Didžiojo karo muziejaus viršininkas gen. ltn. Vladas Nagevičius, trečias – O. J. C. Noremas, ketvirtas – diplomatas Valdemaras Vytautas Čarneckis). Kaunas, 1934 m. Muziejaus archyvo nuotr.

nių inovacijų konkurse „World summit awards“.

Muziejus planuose – jo arkadoje įrengti artilerijos ekspozicija. Numatyta, kad pagaliau bus prieinamas ir bokštas, iš kurio terasos atsivers nuostabus Kauno naujamiesčio vaizdas. Bokšte esantis laisvės varpas taps matomu kiekvienam muziejaus lankytojui, bus restauruotas ir čia esantis laikrodis. Valstybės saugomi kultūros paveldo objektai – bokštas su karilionu ir arkada – įeina į Vytauto Didžiojo karo muziejaus statinių kompleksą.

Pagrindinis muziejaus pastatas rekonstruotas 2017 m., tačiau bokštas su karilionu ir arkada liko neremontuoti, nes, rengiant Karo muziejaus rekonstrukcijos projektą, jie priklausė Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui. Vytauto Didžiojo karo muziejui jie perduoti 2010 metais. Tikimasi, kad ateityje bent viena ekspozicinė erdvė bus įrengta ir Karo technikos ekspozicijoje VI forte, kur teritorija jau išvalyta nuo augmenijos.